

Підсумки світової економіки та економіки України в 2009 році

1. Тенденції розвитку світової економіки	1
2. Підсумки розвитку економіки України в 2009 році	4

1. Тенденції розвитку світової економіки

Міжнародний валютний фонд за підсумками 2009 р. оцінює скорочення обсягів реального ВВП світової економіки на рівні 1,1% відносно попереднього року (табл .1).¹

Таблиця 1

Тенденції розвитку світової економіки (темپ реального ВВП, %)

Країна чи група країн	2009 (оцінка)	2010 (прогноз)
Світ	98,9	103,1
розвинені країни	96,6	101,3
країни з ринками, що формуються	101,7	105,1
Євросоюз-27	94,9	...
Німеччина	95,0	100,3
Великобританія	95,6	100,9
Єврозона	95,9	100,3
США	97,3	101,5
Японія	94,6	101,7
Китай	108,7	109,0
Росія	92,5	102,1
Україна	86,0	102,7

Джерело: дані МВФ

ВВП країн Євросоюзу за оцінками Євростату в 2009 р. скоротився на 4,1%, в т.ч. найбільшої економіки ЄС – Німеччини - на 5%². Річне скорочення ВВП Німеччини стало найбільшим з часів післявоєнного періоду.

Натомість, більш оптимістичною є оцінка підсумків розвитку економіки США: за підсумками 2009 р. падіння ВВП США очікується на рівні 2,7%, а в 2010 р. прогнозується зростання на 1,5% (попередній прогноз: +0,8%).

¹ World Economic Outlook. - [Електронний ресурс]. – Доступно з: www.imf.org

² Крупнейшая экономика в ЕС катастрофически упала в 2009 году. - [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://biz.liga.net/news/E1000238.html>

В економіці Японії також спостерігаються ознаки стабілізації: очікуване падіння ВВП у 2009 р. становить 5,4% (попередній прогноз: -6%), однак на 2010 р. прогнозується зростання на 1,7%.

Як зазначається у доповіді МВФ, після глибокої глобальної рецесії темпи економічного зростання вийшли на позитивний рівень завдяки широкомасштабним заходам державного регулювання, направленим на підтримку попиту, що вплинуло на зниження невизначеності і системних ризиків на фінансових ринках.

Відновленню зростання у світовій економіці сприяли високі економічні показники країн Азії і стабілізація та незначне поліпшення в інших регіонах світу.

Підвищення цін на біржові товари та прийняття підтримуючих державних заходів особливо сприяли відновленню економічного зростання в країнах з ринками, що формуються та в країнах, що розвиваються. Однак, відновлення економік багатьох країн Європи, зокрема країн СНД, що особливо постраждали від кризи, в цілому відбувається більш повільними темпами.

На думку фахівців МВФ, основними чинниками поліпшення економічної ситуації є поживлення в обробній промисловості і відновлення циклу накопичення запасів. При цьому спостерігаються ознаки поступової стабілізації роздрібної торгівлі, відновлення споживчої впевненості та зміцнення іпотечних ринків. Зважаючи на поліпшення перспектив, підвищилися ціни на біржові товари і обсяги світової торгівлі починають зростати.

Очікується, що подальше відновлення світової економіки буде відбуватись повільно, оскільки фінансові системи ослаблені, заходи державної антикризової політики поступово будуть припинені, а відновлення заощаджень домашніх господарств гальмуватиметься високим рівнем безробіття.

Наразі в світовій економіці підвищується актуальність посилення дії таких ризиків фінансової стабільності як:

- ризики бюджетної кризи, пов'язані з зростанням державних боргів, що може трансформуватись в ризик суверенних дефолтів;
- проблеми виникнення другої хвилі кризи, пов'язаної з ринками державних цінних паперів (облігацій) в зв'язку із підвищенням рівня державних запозичень, поглинанням ненадійних активів та зниженням довіри до світових валют;
- ризик гальмування економіки Китаю, що може стати шоком для міжнародних ринків капіталу, та як наслідок, виникнення ризику нерационального розподілу капіталу, посилення його спекулятивного характеру, виникнення нових „бульбашок” на ринках активів та нерухомості.

Ці питання активно обговорювались на Світовому економічному форумі в м. Давос 27-30 січня 2009 року³, який проходив під лейтмотивом «Поліпшити стан світової економіки: переосмислити, перепланувати, перебудувати». Зокрема, дискусійними питаннями форуму були пропозиції щодо напрямів реалізації подальшої антикризової політики⁴:

- впровадження механізмів публічно-приватного партнерства для ефективної реалізації нових бізнес-моделей, реформування національних та наднаціональних регулятивних органів;
- необхідність продовження програм придбання державою ненадійних активів комерційних банків;
- міжнародна координація зусиль з фіскального стимулювання сукупного попиту;
- рекапіталізація МВФ та запровадження нових інструментів підтримки країн, що розвиваються.

---

³ <http://www.weforum.org/en/events/AnnualMeeting2010/Sun31/index.htm>

⁴ What Must the G20 Do to Get the World Economy Back on Track? - [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://www.weforum.org/pdf/AnnualReport/2009/back_on_track.htm

Переформатування системи глобального фінансового регулювання має здійснюватись Радою з фінансової стабільності (РФС), групою G20 та Базельським комітетом з банківського нагляду і передбачає мінімізацію ризиків системних провалів та надання фінансовій системі більшої еластичності.⁵ Регулювання має носити послідовний та передбачуваний характер, а фінансові інститути повинні визнати та прийняти основні принципи перепланування системи. Кроки, спрямовані на регулювання капіталу та ліквідності, повинні брати до уваги той факт, що ліквідність потрібна банкам як повітря. Особливого значення у контексті перепланування механізму фінансового регулювання набуває формування системи раннього попередження, а ключовими параметрами цієї системи мають бути інформаційне забезпечення, транспарентність та відповідальність (усунення розриву у поінформованості між керівництвом та акціонерами установ). У контексті інструментарію стратегій оздоровлення фінансових установ ключова роль належатиме ефективному механізму розподілу збитків між різними акціонерами. Для підвищення контрольованості банківської діяльності окремими фахівцями пропонується запровадження механізму відокремлення ризикованого інвестиційного бізнесу від роботи з вкладниками.

2. Підсумки розвитку економіки України

Динаміка макроекономічних показників та оцінка діяльності українського уряду з боку вітчизняних та міжнародних експертів свідчать про наявність глибокої економічної, соціальної та політичної кризи в Україні.

Наслідки глобальної фінансово-економічної кризи в 2009 р. були особливо відчутними у країнах «великої вісімки» та багатьох інших країнах Європи (див. табл. 1). Однак порівняння динаміки економічних показників з

---

⁵http://www.weforum.org/en/knowledge/Events/2010/AnnualMeeting/KN_SESS_SUMM_29968?url=/en/knowledge/Events/2010/AnnualMeeting/KN_SESS_SUMM_29968

даними інших країн свідчить про катастрофічний характер розвитку економічних процесів в Україні.

За оцінками МВФ скорочення реального ВВП в Україні становило **14,0%**, що значно перевищує середній показник серед країн СНД (рис. 1)⁶.

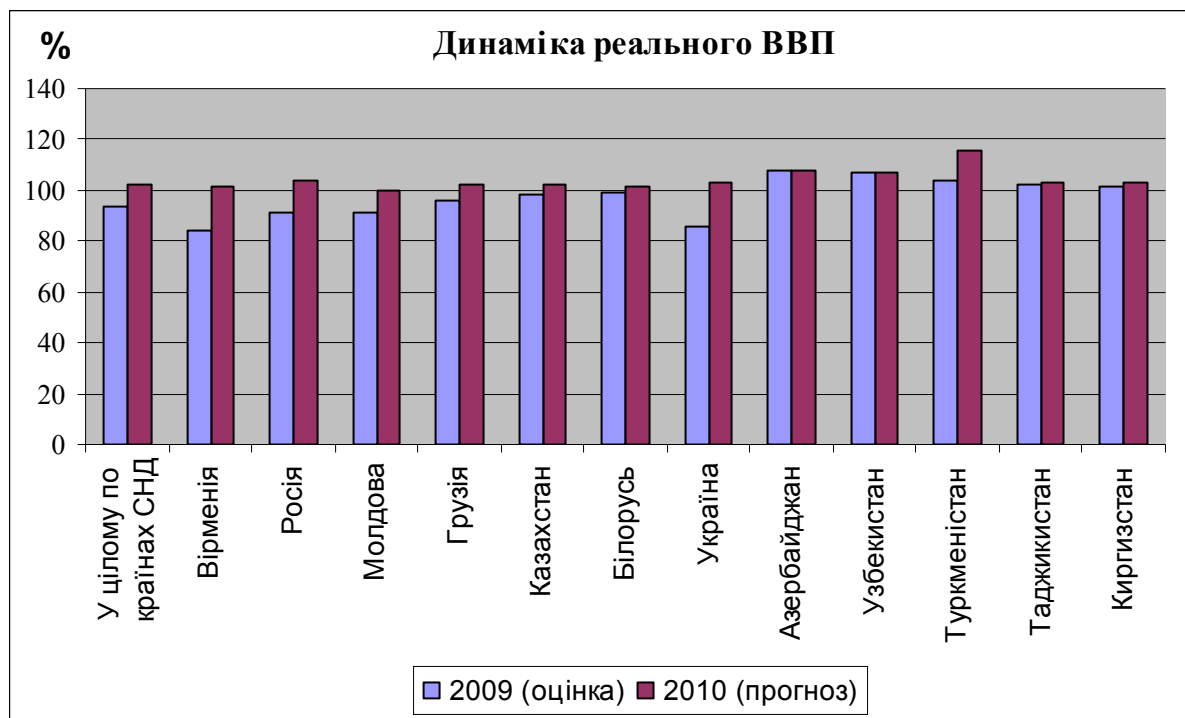

Рис. 1 Динаміка реального ВВП у країнах СНД.

В 2009 р. показники економічної динаміки України щодо скорочення обсягів ВВП, промислового виробництва, інвестиційної діяльності, роздрібною торгівлі, зовнішньої торгівлі, а також зростання інфляції були найгіршими порівняно з іншими країнами СНД (у Вірменії були гіршими лише показники ВВП)⁷. Отже, різке падіння обсягів виробництва в Україні може пояснюватись високим ступенем вразливості та залежності національної економіки від зовнішньої економічної кон'юнктури, накопиченими макроекономічними та фінансовими диспропорціями, а також неефективними діями уряду, спрямованими на запобігання фінансово-економічній кризі та подолання її наслідків.

⁶ World Economic Outlook // www.imf.org

⁷ Основные макроэкономические показатели стран СНГ (январь-сентябрь 2009 в % к январю-сентябрю 2008). - [Электронный ресурс]. - Доступно з: <http://www.cisstat.com/rus/macro03.htm>

Незважаючи на оптимістичні заяви представників діючого Уряду^{8,9}, тенденції економічних показників не дають підстав сподіватись на швидке відновлення стабільності фінансової системи та економічного зростання. У світлі результатів, оприлюднених на саміті міністрів фінансів та голів центральних банків G20 у Пітсбурзі, актуальним для України залишається питання ефективності державної економічної політики, ядро якої повинні складати заходи антикризового регулювання.

Серед основних тенденцій української економіки, що були характерними для 2009 року, слід відмітити наступні:

- різке скорочення ВВП: в 2009 році реальний ВВП за попередніми оцінками становив 86,0%¹⁰ відносно попереднього року (в т.ч. в I кварталі 79,7%, в II кварталі – 82,2%, в III кварталі – 84,1%).
- суттєве скорочення основних складових внутрішнього попиту – нагромадження основного капіталу та споживчих витрат населення: за 9 місяців 2009 р. на 50,1% та на 12,4% відповідно (роздрібний товарооборот за підсумками року скоротився на 20,6%);
- суттєве скорочення обсягів промислового виробництва – на 21,9% відносно аналогічного періоду минулого року (що дещо краще, ніж за підсумками січня-листопада – 24,0%), в т.ч. в машинобудуванні – на 45,1%, металургії – на 26,6%, хімічній та нафтохімічній промисловості – на 23,2%;
- стагнація інвестиційної діяльності: обсяг інвестицій в основний капітал скоротився на 43,7% (за січень-вересень 2009 р.), а обсяг будівельно-монтажних робіт – майже у 2 рази (на 48,2% за 2009 р.) відносно попереднього року;

⁸Тимошенко увидела позитивные тенденции в экономической ситуации. - [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://timer.for-ua.com/politic/2009/05/08/113855.html>

⁹Богдан Данилишин: Листопад остаточно засвідчив про завершення фази рецесії у промисловому комплексі України. - [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://www.kmu.gov.ua/SpecSancii/control/uk/publish/article?art_id=136485&cat_id=38461

¹⁰ За оцінкою Міжнародного валютного фонду. - [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/pdf/text.pdf>

- стійка інфляційна динаміка, що спостерігалась протягом усього 2009 р. незважаючи на дефляційні процеси в ряді сфер економічної діяльності: споживчі ціни за 12 місяців відносно грудня 2008 р. зросли на 12,3% (при офіційному річному прогнозі – 9,5%);
- скорочення заощаджень в банківській системі, які знаходяться на рівні нижче початку 2009 року, при цьому стримуючим фактором їх подальшого зниження виступає продовження дії заборони на дострокове зняття вкладів у банках з тимчасовою адміністрацією:
  1. станом на 01.01.2010 р. депозити фізичних осіб становили 211,4 млрд. грн., або 98,1% відносно показника початку року (протягом року спостерігається постійне коливання обсягів заощаджень населення в банківській системі);
  2. депозити юридичних осіб – 116,5 млрд. грн., або 82,0% відносно показника початку року (з початку року спостерігається стійка тенденція зниження депозитів юридичних осіб).
- тенденція до скорочення реальної середньої заробітної плати найманих працівників, рівень якої у 2009 р. був меншим на 9,5% за рівень попереднього року (у січні-листопаді – на 10%)¹¹;
- зростання збитковості підприємств: за січень-листопад 2009 р. рівень збитків збільшився в 1,9 рази (106,6 млрд. грн.) відносно аналогічного періоду минулого року, що за оцінкою складає близько 15,0% ВВП (у 2008 році збитки підприємств склали 8,7% ВВП). Поряд з цим, частка збиткових підприємств зросла на 10,6 в.п. і склала 45,5% від загальної кількості підприємств (в т.ч. у промисловості – 47,8%).
- зростання рівня безробіття: за оцінками експертів рівень безробіття у 2009 році становив 9,4% (за методологією МОП), а чисельність незайнятих громадян, які отримуватимуть послуги в державній службі

¹¹ Задля штучного прикрашання економічних реалій Урядом зафіксовано в 2009 р. прожитковий мінімум для працездатних осіб на рівні 669 грн., що лише на 3,1% перевищує рівень 2008 р.

зайнятості зросте до 3,2 млн. осіб, що майже на 800 тис. осіб більше, ніж у 2008 році¹².

Кризові явища в економіці позначились на стабільності державних фінансів:

- за 2009 р. реальні доходи зведеного бюджету (з урахуванням чинника зростання інфляції) становили 83,6% відносно обсягів відповідного періоду попереднього року, в т.ч. податкові надходження – 79,0%.
- дефіцит зведеного бюджету вдалося втримати на рівні 22,0 млрд. грн. лише завдяки тотальному скороченню обсягів фінансування видатків (реальне скорочення становить майже 15,0%) та маніпулюванню з бюджетною статистикою. Якщо врахувати 49,8 млрд. грн., витрачених на рекапіталізацію банківської системи та поповнення статутних фондів державних підприємств, невраховані в дефіциті 15,6 млрд. грн. отриманої додаткової квоти СПЗ від МВФ, 16,9 млрд. грн. невідшкодованого у встановлені терміни ПДВ, 12,0 млрд. грн. переплат з податків і зборів,¹³ то прихований дефіцит сягає понад 100,0 млрд. грн., що за оцінкою становить майже 13,0% ВВП;
- без належного державного фінансування опинились численні бюджетні програми, зокрема рівень фінансування капітальних видатків становив лише 62,0%, видатків на економічну діяльність – 64,0%, на підтримку ЖКГ – 84,0%. В цілому видатки зведеного бюджету профінансовано на 86,0%;
- дефіцит фінансових ресурсів в державному секторі економіки призвів до нарощування державного боргу, який станом на 01.01.2010 р. становив 211,6 млрд. грн. і перетнув граничний рівень (192,9 млрд.

---

¹² Пояснювальна записка до проекту Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо мінімізації наслідків світової фінансової кризи у сфері зайнятості населення та загальнообов’язкового державного соціального страхування”. - [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=33997&pf35401=132094

¹³ Ющенко уличил правительство в незаконном использовании 8 млрд. грн. - [Електронний ресурс]. – Доступно з: // http://banki.ua/news/?news_id=17564

грн.), визначений Законом України „Про державний бюджет України на 2009 рік”;

- сукупний рівень прямого та гарантованого державою боргу наближається до позначки 35,0% ВВП, визначеної фахівцями Інституту економіки та прогнозування НАН України як оптимальної і за якої ймовірність дефолту не перевищує 15,0%¹⁴.

Розгортання світової економічної кризи та підвищення рівня нестабільності обмінного курсу гривні спричинили ряд негативних тенденцій в сфері зовнішньоекономічної діяльності та валютного регулювання, зокрема:

- суттєво скоротились обсяги зовнішньої торгівлі України, що супроводжувалось негативними змінами в її структурі: протягом січня-листопада 2009 року експорт товарів скоротився на 43,4% до 35,6 млрд. дол. США (скорочення за січень-жовтень складало 46,5%), імпорт – на 49,9% до 40,4 млрд. дол. США (скорочення за січень-жовтень 2009 року - 52,4%) порівняно з відповідним періодом минулого року. При цьому експорт товарів до Російської Федерації, що представлений більш високотехнологічними товарами, скоротився ще суттєвіше – на 49,4%. Сальдо зовнішньої торгівлі товарами було негативним та становило 4,8 млрд. дол. США або близько 4,5% ВВП (в 2008 р. – 10,3% ВВП);
- погіршення умов зовнішньої торгівлі поряд з проблемами залучення фінансових ресурсів на світовому ринку капіталів спричинили зростання дефіциту платіжного балансу України, який за підсумками 2009 р. за попередніми даними склав 13,7 млрд. дол. США, з яких понад 5,0 млрд. дол. було профінансовано за рахунок резервів НБУ та

---

¹⁴ Вахненко Т.П. Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації, том 1 / за ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. – 468с (с. 377).

понад 8,0 млрд. дол. – за рахунок ресурсів МВФ (у відповідному періоді минулого року дефіцит становив 1,2 млрд. дол. США);

- незважаючи на суттєве зменшення міжнародних резервів НБУ курс гривні залишається нестабільним (НБУ витратив понад 10,0 млрд. дол. на підтримку гривні, в результаті чого валютні резерви за 2009 рік зменшились на 16,0% до рівня 26,5 млрд. дол.);
- внаслідок стрімкого нарощування державного боргу суттєво зріс загальний зовнішній борг України: за підсумками 9 місяців 2009 р. зовнішній борг становив 104,4 млрд. дол. США, або понад 90,0% ВВП;
- в структурі зовнішнього боргу залишається високим рівень корпоративного боргу, що посилює загрози суверенного дефолту України, особливо в умовах виконання державою ролі „кредитора останньої інстанції” для системоутворюючих суб’єктів економіки та активного нарощування зовнішнього державного боргу (станом на 1 жовтня 2009 р. корпоративний зовнішній борг складав 77,0% у структурі загального зовнішнього боргу).

Таким чином, можна констатувати, що жодна з проблем, пов’язаних з поширенням глобальної кризи на економіку України в 2009 р., не була розв’язана. Антикризові заходи Уряду носили не стільки системний, скільки пожежний характер. Як наслідок, динаміка економічних показників в Україні була однією з найгірших у світі. Розширення публічності дій влади, формування діалогу у рамках публічно-приватного партнерства, забезпечення стабільності фінансової системи та виведення економіки України на траєкторію відновлення і подальшого зростання залишаються першочерговим завданням державної політики у 2010 році.

Матеріал підготовлено на основі публікації „Моніторинг фінансово-економічної кризи та антикризового регулювання” Центру прикладних економічних досліджень і розробок „Відкрита економіка” (повний текст розміщено за адресою: <http://www.openeconomy.at.ua/index/pidsumki1/0-4>).